

УДК 37:008

М.М. Галицька

«КУЛЬТУРА» ТА «ОСВІТА»: ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНІСТЬ ПОНЯТЬ

У статті аналізуються поняття «культура» та «освіта», показано їх взаємозв'язок. Автором розглянуто культурологічний підхід розвитку освіти, що є принциповим питанням як для теорії, так і для практики культури та освіти.

Ключові слова: культура, освіта, культурологічний підхід в освіті.

Осмилення проблем освіти в широкому соціально-культурному контексті є одним із найважливіших завдань сьогодення. Сучасні вчені прагнуть осягнути загальнокультурний сенс масштабних процесів глобалізації, розглянути проблему в культурно-історичному та соціокультурному ракурсах, знайти культурні альтернативи цьому явищу. Пошуки моделей змісту освіти, адекватних сучасному типу культури, що відповідають новому етапу розвитку цивілізації, складають одну з актуальних завдань сучасної педагогіки. При цьому на передній план виходить необхідність розробки теоретичних основ цілісного навчально-виховного процесу стосовно таких категорій, як зміст, методи та організація навчання. Розв'язання зазначених завдань вимагає звернення до фундаментальних витоків освіти, розгляду їх як частини культури, культуротворчого процесу.

У педагогічній науці проблемам моделювання змісту вищої освіти були присвячені праці таких вітчизняних дослідників, як А.М. Алексюк, В.П. Андрущенко, Є.С. Барбіна, І.М. Богданова, Є.В. Бондаревська, С.У. Гончаренко, В.С. Ільїн, М.С. Каган, В.О. Огнев'юк, О.М. Пехота, В.В. Сластьонін, С.О. Сисоєва та зарубіжних: Я.Гайда, Т. Левовицький, Є. Нікіторович, А. Гайдзіца та інші. Культурологічна модель змісту освіти досліджувалася такими науковцями, як Н.В. Бордовська, С.І. Гессен, І.А. Зязюн, І.Ф. Ісаєв, І.Я. Лернер, О.П. Рудницька та інші.

Однак, наявність значної кількості наукових праць не забезпечила всебічного розкриття взаємозв'язку понять культури та освіти. А відтак, **мета статті** полягає у розкритті взаємозв'язку понять «культура» та «освіта», що лежить в основі культурологічного підходу в освіті.

© Галицька М. М., 2013

Отже, проаналізуємо поняття «культура». Аналіз наукових джерел свідчить, що існує багато визначень культури. Одні учені під культурою розуміють цінності духовного життя. Інші, звужуючи це поняття, відносять до культури лише ідеологію, яка повинна обслуговувати сферу виробництва. Деякі культурологи вважають, що сьогодні існують понад 500 визначень терміна «культура» (Гуревич П., 2005). Це пояснюється багатогранністю феномена та широким вживанням у конкретних дисциплінах.

Власне термін «культура» має латинське походження від *colere* – обробляти, заселяти, вирощувати, опікуватись чимось; похідне від нього – *cultus* (вшанування). Звідси «культ» – богів, предків, культ сили, культ кохання тощо. Також і *colonus* – колонія, тобто, заселена земля; *agri cultura* – обробіток землі, вирощування (Гуревич П., 2005).

Пізніше М. Цицерон вживає слово *cultura* метафорично: на його думку основне завдання філософії – культивувати, випестувати, вирощувати в людині мудрість, робити з неї добродісного громадянина, навчивши її вшановувати розум; тобто філософія є культом розуму (Цицерон М.).

Ця метафора закріпилася, стала звичною і з кінця XVIII – упродовж XIX сторіччя в європейських мовах слово «культура» вживається як означення чогось прогресивного та удосконаленого.

У тлумачному словнику російської мови В. Даля знаходимо, що культура – це «обработка и уход, возделывание, возделка; образование, умственное и нравственное; говорят даже культивировать вместо обрабатывать, возделывать, образовать» (Даль В.). Зазначимо, що і дотепер слово «культура» широко вживається як загальна назва вирощування (культивованих) у штучних умовах біологічних об'єктів: рослин, грибів, бактерій, інших мікроорганізмів, окремих тканин, клітин чи органів.

Стосовно людини тривалий час термін «культура» вживався рівнобіжно із терміном «цивілізація» у значенні певного рівня здобутків суспільства – царини законності, громадського порядку, вихованості, манери поведінки представників цієї спільноти, загалом способу життя, який протиставлявся дикому, «варварському».

Хочемо зазначити, що слововживання терміну «культура» залишається багатозначним, його єдиного загальноприйнятого тлумачення наразі не існує. Проте, нам імponує думка П. Гуревича, який під «культурою» розуміє сукупність матеріальних і духовних цінностей, що відображують активну творчу діяльність людей в

освоєнні світу у ході історичного розвитку суспільства (Гуревич П., 2005).

Специфіка культури як якісної характеристики духовно-практичного освоєння людиною світу (зовнішнього та власного, внутрішнього) відбивається у тому, що вона (культура) свідчить, в якій мірі людина стала для себе та інших людиною, як вона відчуває та усвідомлює себе такою. Культура, як і праця, робить людину людиною. Але якщо праця – це єдина соціальна субстанція, що створює людину та розвиває її сутнісні сили, то культура є єдиною соціальною мірою, демонструючи, в наскільки стала людиною. Інакше кажучи, культура – це якісна характеристика розвитку суспільства.

Аналіз сутності культури, її місця, ролі в суспільстві дозволяє виділити основні взаємопов'язані сторони та аспекти (Філіпчук Г., 2007):

- культура – народжене суспільством, властиве суспільству соціальне явище, що відбиває його якісну характеристику та збагачує духовне життя людини;
- культура – процес творчої діяльності людини, спрямованої на пізнання навколишнього світу і самої людини у цьому світі, на отримання об'єктивної і достовірної інформації про світ, де головну роль грає наука і мистецтво;
- культура покликана допомогти людині не тільки пізнати світ й саму себе, але й визначити своє місце в світі, світоглядні установки;
- культура включає в себе сутність досягнутих людиною у процесі освоєння світу матеріальних і духовних цінностей, а також відповідних ціннісних орієнтацій людини в світі;
- культура, створюючи необхідні для орієнтації людини у світі норми поведінки та оцінки, забезпечує регулювання соціальних відносин людей;
- культура виступає як потужний фактор формування людських сутнісних сил, формування людини в людині, перетворення її природних захоплень, потреб, емоцій в справжні людські. Саме у цьому полягає її гуманістичний зміст.

Говорячи про культурологічний підхід в освіті потрібно звернутися до поняття «культурології». Культурологія як відносно самостійна наука, як навчальна дисципліна з'явилася порівняно недавно, саме поняття «культурологія» з'явилося на початку ХІХ століття. Культурологією називають науку про культуру, її сутність, закономірності, взаємовплив національних культур,

цивілізацій. Культурологія включає в себе теорію культури та історію культур. Теорія культури вивчає сутність, закономірності розвитку культури, досліджує процес виникнення і розвитку конкретних, які існували й існують, культур та цивілізацій.

За специфікою свого предмета і методів дослідження, культурологію відносять до класу гуманітарних наук. Гуманітарні науки (мовознавство, психологія і т.д.) в суті є науками про культуру в широкому сенсі слова. Мовознавство, мистецтвознавство, літературознавство, політичні, юридичні науки вивчають різні аспекти, сторони культур, але не вивчають культури в цілому, що є власним предметом культурології як науки (Гуревич П., 2005).

Теоретичне осмислення закономірного характеру взаємозв'язку освіти і культури, їх ізоморфної тотожності дозволяє висунути гіпотезу про перспективність і продуктивність використання культурологічного підходу як концептуальної основи модернізації змісту освіти.

При побудові змісту освіти культурологічний підхід розцінюється як реалізація гуманістичної установки в розумінні соціальної функції людини, яка передбачає включення в контекст змісту освіти структури культури в різних її проявах, насамперед духовної культури (Кремень В., 2012).

Компонентами змісту освіти визнаються загальна, базова і професійна культури. Інтегральним результатом культурологічної спрямованості змісту освіти виступає становлення людини, готової до гуманістично-орієнтованого вибору, що володіє багатофункціональними компетенціями (Флієр А., 1997).

На нашу думку, культурологічний підхід до концептуалізації змісту освіти підкреслює позицію, відповідно з якою культура, виступаючи його основним джерелом, розглядається як цілісність, розвивається і функціонує за особливим законами.

Таким чином, основні узгалянення щодо культурологічного підходу зводяться до наступного: бачення освіти як феномена культури; культурологічний підхід стає найважливішою умовою розвитку освіти і засобом реалізації ідеї її гуманізації; наближення освіти до людини через культуру; визнання підходу вирішальним фактором розвитку професійно-особистісних якостей; єдність аксіології і культурної антропології для забезпечення комплексності наукового підходу (Флієр А., 1997).

Аналіз сучасних тенденцій та проблем розвитку освіти показав, що і вітчизняна, і зарубіжна школа приділяють особливу увагу

виховній стороні змісту освіти. Високі вимоги пред'являються не тільки до студентів, але й до їх духовно-морального вигляду, відношенню до колегів, суспільства і навколишнього середовища.

Концепція культурологічних основ цілісності змісту освіти базується на тотожності систем освіти і культури, відображеної у моделі гуманітарної культурно-освітньої системи. Цілісність змісту освіти розглядається в єдності наступних аспектів: культурологічній сутності змісту освіти, культурологічно - особистісного підходу до проектування змісту освіти. Це дає підстави розглядати категорії «освіта», «людина» і «культура» як підсистеми єдиної гуманітарної культурно-освітньої системи, яка може служити методологічною моделлю розробки культурологічних освітніх підходів, концепцій, парадигм. Виділення підсистеми «людина» як окремого системного елемента є принциповим і суттєвим моментом, що підкреслює той факт, що в загальній цілісній гуманітарній культурно-освітній системі людина виступає суб'єктом по відношенню і до культури і до освіти (Кремень В., 2007).

Отже, культура – це внутрішній духовний зміст цивілізації, тоді як цивілізація це лише матеріальна сторона культури. У змісті освіти культура знаходить своє відображення в духовних цінностях, досягненнях філософії, творах мистецтва, а цивілізація характеризується рівнем технологічного, господарського, соціально-політичного розвитку суспільства.

Література

1. Гуревич П. Культурология: Учебник. / П. Гуревич. – М.: Гардарики, 2005. 280 с.
2. Даль В.І. Тлумачний словник російської мови В. І. Даля онлайн [Електронний ресурс].—Режим доступу: http://slovonline.ru/slovar_dal – Заголовок з екрану.
3. Кремень В.Г. Духовність і культура суспільства визначаються розвитком освіти / В.Г. Кремень // Освіта у полікультурних суспільствах / за редакцією Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Єжи Нікіторовича, Світлани Сисоевої. – Вища педагогічна школа СПВ. Університет в Б'ялостоці. – Варшава, 2012. – 392 с. – С.45-55.
4. Огнев'юк В.О. Роль освіти у формуванні цінностей демократичного суспільства / В.О. Огнев'юк // Культурно-історична спадщина Польщі та України як чинник розвитку полікультурної освіти: зб. наук. праць / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левови-

цького, Світлани Сисоевої. – Хмельницький: ПП Заколотний М.І., 2011. – 433с.

5. Сисоева С.О. Развитие освіти в условиях поликультурного глобализованого світу / С.О. Сисоева // Культурно-історична спадщина Польщі та України як чинник розвитку полікультурної освіти: зб. наук. праць / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Світлани Сисоевої. – Хмельницький: ПП Заколотний М.І., 2011. – 433 с. – С. 49 – 56.

6. Філіпчук Г. Г. Культурологічна основа сучасної освіти / Г. Г. Філіпчук // Педагогічна і психологічна науки в Україні (до 15-річчя АПН України) / ред. колегія Сухомлинська О. В., Бех І. Д., Луговий В. І. – К.: Педагогічна думка, 2007. – Т.2. Дидактика, методика, інформаційні технології. – 367 с. – С. 37– 45.

7. Флиер А. Категории культурологи / А.Флиер // Культурология. XX век. Словарь – СПб. : Университетская книга, 1997. – С. 182–183.

8. Цицерон М. Латинские пословицы, изречения и крылатые выражения [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://www.latinpro.info> – Заголовок з екрану.

М.М. Галицкая

«КУЛЬТУРА» И «ОБРАЗОВАНИЕ»: ВЗАИМООБУСЛОВЛЕННОСТЬ ПОНЯТИЙ

Статья посвящена проблеме взаимосвязи понятий «культура» и «образование». Автором рассмотрены культурологический подход развития образования.

Ключевые слова: культура, образование, культурологический подход в образовании.

М. Halytska

«CULTURE» AND «EDUCATION»: INTERDEPENDENCE OF CONCEPTS

The article deals with the relationship of the concepts of «culture» and «education». The author considers cultural approach of education.

Keywords: culture, education, cultural approach to education.

Рецензенти:

Соколова І. В. – д. пед. н., проф,
Чернуха Н. М. – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2013